

EVENT DESCRIPTION SHEET

(To be filled in and uploaded as deliverable in the Portal Grant Management System, at the due date foreseen in the system.)

 Please provide one sheet per event (one event = one workpackage = one lump sum).

PROJECT	
Participant:	1. - Ipoly Honismereti, Kulturális, Túra és Sport Egyesület (IPOLYTURA EGYESÜLET)
PIC number:	886861107
Project name and acronym:	„Menekültek Útja” – Szolidaritási akció az Ipolymentén IPOLY

EVENT DESCRIPTION	
Event number:	1
Event name:	"Refugees on the Road" - Solidarity action along the Ipel River
Type:	Pilgrimage by bike, on foot and by bus - 240 km
In situ/online:	<i>in-situ</i>
Location:	HUNGARY – SLOVAKIEN IPOLY folyó melletti 20 település (11 HU – 9 SK)
Date(s):	15/02/2023 – 14/05/2023
Website(s) (if any):	https://www.ipolyturarendszer.hu/hirek/ https://www.ipolyturarendszer.hu/hirek/-menekultek-utja-szolidaritasi-akcio-az-ipoly-menten/68441/
Participants	
Female:	250
Male:	250
Non-binary:	0
From country 1 CZ	25 – CZ
From country 2 PL	25 - PL
From country 3 SK	160 - SK
...	290 - HU
Total number of participants:	500
From total number of countries:	4
Description	
<i>Provide a short description of the event and its activities.</i>	

„Menekültek Útja” – Szolidaritási akció az Ipoly-mentén – SZAKMAI PROGRAMJA

Az Európai Unió
támogatásával

T1.1 „Emberközpontú gazdaság- válságkezelés-szolidaritás

HELYSZÍN/IDŐPONT (kapcsolódó esemény):

Ipolytarnóc - 02/04/2023 (Buszos zárandoklat a felső Ipoly mentére)

Nagycsalomja (SK) - 16/04/2023 (Buszos zárandoklat a középső Ipoly mentére)

Dejtár - 06/05/2023 (Kerékpáros rövid túra 42km)

T1.2 Európai Zöld Megállapodás a gyakorlatban – a természet és az ember partnersége, Európa közös jövője

HELYSZÍN/IDŐPONT (kapcsolódó esemény):

Drégelypalánk - 06/05/2023 (Kerékpáros rövid túra 42km)

Ipolyhidvég (SK) - 06/05/2023 (Kerékpáros rövid túra 42km)

Ipolyság (SK) - 16/04/2023 (Buszos zárandoklat a középső Ipoly mentére)

T1.3 ZARÁNDOKLAT ZÁRÓ NAP Szolidáris és demokratikus kontinens – Nemzetközi ifjúsági konferencia Európa jövőjéről szóló vita és konzultáció jegyében. Közös jövőnk – program értékelés

HELYSZÍN/IDŐPONT (kapcsolódó esemény):

Vámosmikola - 13/05/2023 (Központi ünnepség és emlékkő avatás)

Balassagyarmat - 13/05/2023 (Emlékszoba avatás)

A szolidaritási akció szakmai programját 4 ország (SK, HU, PL, CZ) civil szervezetei szervezték, 8 település önkormányzatainak és polgárainak bevonásával, 500 uniós polgár közvetlen részvételével és minimum 5000 közvetett módon elért polgár megszólításával.

500 fő helyi résztvevő, melyből

290 fő hazai (HU)

210 fő nemzetközi résztvevő:

A meghívott/nemzetközi résztvevők száma országonként: 25 - CZ, 25 – PL, 160 – SK

Célcsoportok: 0-29 - 300 fő, 30-65 - 180 fő, 65+ - 30 fő (250 nő – 250 férfi)

Leírás:

Ipolytarnóc, Nagycsalomja (SK), Dejtár helyszíneken a téma: **Emberközpontú gazdaság- válságkezelés-szolidaritás** - NAPI SZAKMAI PROGRAM:

IPOLYTARNÓC: Fiatal Európa – Ismerjük meg magunkat – Ismerjük meg Európát! – fiatalok fóruma
Különböző nézetű polgárok, diákok érkeztek, valódi vitát kezdeményeztünk Európa jövőjéről, elvárásokról, szolidaritásról, demokráciáról, alapjogokról. Az emberek-nemzedékek közötti szolidaritás megnyilvánulásának, illetve az EU stratégiájának a mindennapokra gyakorolt hatásának feldolgozása volt a célunk. A jelen és közelmúlt válsághelyzeteinek gazdasági és társadalmi hatásait, az egyes államokban adott válaszokat és a hatást dolgoztuk fel fórum keretei között.

NAGYCSALOMJA: ESZMECSERE az Emberközpontú gazdaság jelenének és jövőjének feldolgozásáról
Szakmai fórum keretében az egyes országok képviselői bemutatták: a COVID19 járvány okozta gazdasági válság következményeit, a tagállami és kapcsolódó EU-s intézkedések hatásait/eredményeit. Gazdaság és beruházások az emberekért-szolidaritás a jövő nemzedékkel témakörökben.

DEJTÁR: Hagyományőrző Európa – kulturális programbemutatók

Hagyományokra épülő Európa: Szolidáris, Együttműködő Európa – Kulturális elfogadás-kulturális párbeszéd jegyében. A program célja a félelmeink közös feltárása, egymás kulturális és művészeti értékeinek bemutatásán keresztül a polgárok közötti „határok lebontása”, az ismeret hiányból adódó ellenérzések feloldása, tolerancia erősítése. Közös értékeinkre vendégeink bemutatkozásával, elbeszéléseivel, véleményével vezettük rá polgárainkat.

Drégelypalánk, Ipolyhidvég (SK), Ipolyság (SK) helyszíneken a téma: **Európai Zöld Megállapodás a gyakorlatban – a természet és az ember partnersége, Európa közös jövője** - NAPI SZAKMAI PROGRAM:

DRÉGELYPALÁNK: Zöld Parlament a természetben– javaslatok megfogalmazása az Európai jövő építéshez kapcsolódó, az Európai Bizottság által megfogalmazott 2019-2024 stratégiához. Digitális eszközökkel bemutattuk a partnertelepülések védett és veszélyeztetett természeti kincseit is. Európa zöld jövője-közös nyilatkozat megfogalmazása

IPOLYHIDVÉG: emléktábla koszorúzás, MEGEMLÉKEZÉS

IPOLYSÁG: Vitafórum az EU mindennapjairól, jövőjéről: alapértékek-jogállamiság, tolerancia, kultúrák közötti párbeszéd és válságkezelés témakörökben.

Vámosmikola, Balassagyarmat helyszíneken a ZARÁNDOKLAT ZÁRÓ NAP témája: **Szolidáris és demokratikus kontinens – Nemzetközi ifjúsági konferencia Európa jövőjéről szóló vita és konzultáció jegyében. Közös jövőnk – program értékelés-** NAPI SZAKMAI PROGRAM:

VÁMOSMIKOLA: Központi megemlékezés emlékkövel a lengyelek segítői részére művészek bevonásával.

BALASSAGYARMAT: „Az Európai Unió jövője” - szabadságjogok érvényesülése-demokratikus elkötelezettség, szolidaritás a jelen és jövő generációja között. Európa, a mi stratégiánk! – Ifjúsági kezdeményezések és az EU 2050-re megfogalmazott céljainak kapcsolata. Részvételi demokrácia- a polgári aktivitás, jogok és kötelezettségek. Átlátható viták és dezinformáció a digitális világban. Ifjúsági záródokumentum Európa jövőjéről, Programértékelő, tapasztalatok értékelése.

A zárónapon fiatalok az EU működés kérdésköreivel, a részvételi demokráciával, európai polgári kezdeményezésekkel kapcsolatos vitát folytattak. Az ifjúság problémái és lehetőségei az EU-ban témaköröket különböző nézőpontból feldolgoztuk a közös Európai jövő építése érdekében. Megállapítások és javaslatok megfogalmazása az átláthatóság érdekében, döntéseinket befolyásoló hamis információk kiküszöbölésére.

Menekültek útja – lengyelek az Ipoly mentén 1939–1944

Képes tudósítás egy rendhagyó emlékkajáról

*„...azt kell keresnünk, ami bennünket közelebb hoz,
és nem azt, ami bennünket eltávolít”*

Esterházy János

Nem szokványos módját választotta a második világháború kezdetén hazájukat ért német és szovjet támadás következtében szülőföldjüket elhagyni kényszerült, s Magyarországon, közelebről az Ipoly mentén – mondhatnánk úgy is, hogy a Felvidéken – befogadásra lelt lengyel menekültekről és helyi segítőikről való megemlékezésnek az Ipoly Honismereti, Kulturális, Túra és Sport Egyesület. „Menekültek útja” elnevezéssel ugyanis felhívást intézett önkormányzatokhoz, civil szervezetekhez, alapítványokhoz – határainkon belül és túl – és 2023. február 1. és május 31. között szolidaritási emlékkaját hirdetett az internáltak elhelyezését biztosító településekre.

A szervezők, a menekültügyet feldolgozók számára a megvalósítás során derült ki, hogy a lengyeleket befogadó települések száma – az újabb keletű publikációknak és helytörténeti kutatóknak köszönhetően – magasabb, mint ahogy azt akció kezdetekor gondolták: 21 település az Ipoly bal és jobb partjáról! Az is nyilvánvalóvá vált, hogy jó néhány településen az emlékezet homályába veszett, feledésbe merült, hogy egykor lengyel menekülteknek adtak otthont, s a helytörténetírás sem örökölte meg az ezeréves magyar–lengyel barátság eme fontos mozzanatát.

Vegyük sorra – az Ipoly folyásirányával egyezően – az érintett magyarországi (HU) és szlovákiai (SK) településeket!

Kalonda (SK), Ipolytarnóc (HU), Ludányhalászi (HU), Ipolyvarbó (Vrbovka, SK), Tótygyarmat (Slovenské Ďarmoty, SK), Kóvár (Koláre, SK), Nagycsalomja (*Veľká Čalomija*, SK), Dejtár (HU), Ipolybalog (*Balog nad Iplom*, SK), Ipolyhidvég (Ipeľské Predmostie, SK), Drégelypalánk (HU), Tesmag (Tešmák, SK), Ipolyság (Šahy, SK), Ipolybél (Bielovce, SK), Vámosmikola (HU), Ipolypásztó (Pastovce, SK), Letkés (HU), Ipolyszalka (Salka, SK), Leléd (Leľa, SK), Helemba (*Chľaba*, SK), Szob (HU).

A települések egy részén emléktáblával örökítették meg a befogadás tényét: Vámosmikolán (1989), Nagycsalomján (2009), Ipolyhídvégen (2012), Szobon (2014), Ipolybalogon (2019), néhány községben a temető ad nyughelyet földi életüket a mi vidékünkön befejezett menekülteknek: Vámosmikolán, Nagycsalomján, Dejtáron, Ipolyszalkán.

Tekintsük át, hogy a felhívás nyomán milyen események irányították az utókor figyelmét a lengyel menekültygre!

Gyalogos, buszos, kerékpáros, lovas zárandoklatok az érintett települések laktanyáihoz, koszorúzás az emlékhelyeken

- Négy autóbuszos zárandoklat: 1. a Felső-Ipoly mentére: Balassagyarmat – Ipolytarnóc – Kalonda – Fülek – Losonc – Gács – Balassagyarmat útvonalon április 2-án; 2. a Középső-Ipoly mentére: Balassagyarmat – Kóvár – Nagycsalomja – Ipolybalog – Ipolyhídvég – Tesmag – Ipolyság – Selmezbánya – Balassagyarmat útvonalon április 16-án; 3. az Alsó-Ipoly mentére /jobb part/: Balassagyarmat – Ipolyság – Ipolyszakállós – Ipolybél – Ipolypásztó – Ipolyszalka – Alsóbodok – Nyitra – Balassagyarmat útvonalon április 23-án; 4. Az alsó Ipoly mentére /bal part/: Balassagyarmat – Dejtár – Drégelypalánk – Vámosmikola – Nagybörzsöny – Letkés – Szob – Márianosztra – Párkány – Esztergom – Balassagyarmat útvonalon április 30-án.

Az autóbuszos zárandoklat kétségkívül a program egyik – létszámában is (mintegy 200 fő) – legsikeresebb eseménye, az emlékezésen, a látnivalókon túl közösségteremtő erejét is meg kell említenünk. A két utolsó útnál már sok jelentkezőnek nem jutott hely! Akadtak települések, ahol a zárandoktótól értesültek arról, hogy községükben is éltek lengyel menekültek. A kaszárnyák nagy részét sikerült felkeresni, emlékkoszorút elhelyezni. Néhány igen rossz állapotban van, néhányat nem sikerült megtalálni, illetve magántulajdoni állapota miatt hozzájutni. A 3. zárandoklat résztvevői Alsóbodokon lerótták kegyeletüket gróf Esterházy János síremléke előtt is.

- Kerékpáros nagy túra Erdélyből az Ipoly völgyébe a Lengyel menekültek útján.
Útvonal: Kolozsvár – Kokava – Gács – Losonc – Balassagyarmat – Ipolyság – Nagybörzsöny – Szob – Vác útvonalon április 14–17. között.

Ápr. 14-én fenn a Vepor hegység tetején, az Ipoly forrása közelében összeállt a nagy bringás csapat. Ötvennégyen közvetlenül Erdélyből, húszan Magyarországról érkeztek a túra rajthelyhez, a kokavai régi sípályához. A biciklik összeszerelése és a ruházat esőruhára cserélése után a 74 fős nagy csapat megkezdte első napi 50 km-es útját a Kokava – Málnapataki víztározó – Poltár – Gács – Losonc útvonalon az egyre fokozódó esőben.

Az ösztáv 220 km a 4 szakaszon együttesen. A végállomás Vác. A legfiatalabb gyerekek a csoportban 7-8 év körüliek, a legidősebb sportemberek pedig 70 felettiek.

Ápr. 15. A túranap tervezett programja: Losonc városnézés – Kalonda – Ipolytarnóc – Páris-patak völgye – Szécsény – Pösténypusztá – Ipolykér – Sósár – Balassagyarmat, Civitas Fortissima tér, az 1. Kerékpár Múzeum megtekintése már a vármegyeházán, utána Pannónia Múzeum és vacsora.

Ápr. 16. Balassagyarmat – Nagycsalomja, Pusztatemplom – Ipolybalog koronás templom – Ipolyhídvég, lengyel emléktábla koszorúzás – Drégelypalánk látogatóközpont – Tsitari forrás – Ipolyság – Nagybörzsöny.

Ápr. 17. Nagybörzsöny – Helembai híd – Szob – Nagymaros – Vác.

*

- **Kerékpáros rövid túra** 42 km távon, a Sugárkankalin Turisztikai Egyesület szervezésében Nagyoroszi – Horpács – Érsekvadkert – Dejtár – Ipolyvece – Drégelypalánk – Ipolyhídvég útvonalon május 6-án. A Facebook-bejegyzések szerint 75 bicajos – a csomagtartón elhelyezkedő 3 évestől 75 évesig – vett részt a nyolc települést érintő kellemes, vidám hangulatú tekerésen. A pihenőhelyeken terített asztalok feledtették a fáradalmakat...

*

- **Gyalogos teljesítmény túra** 30 km-en. Koszorúzás a hídvégi emléktáblánál. Időpont: május 13. Szervezők: Hazajáró Egyesület – Jakab Sándor, Vándor Betyárok.

*

- **Lovas zárándoklat:** 4 lovas, 460 km, 14 nap; útvonal: Czestochowa – Zamarski – Mosty u Jablunkova – Karvaly – Szászpelsőc – Szénavár – Csáb – Balassagyarmat – Kóvár – Nagycsalomja – Budapest, Parlament; időpont: április 17. – május 1.

Érkezés Balassagyarmatra: április 25-én. Emléktábla koszorúzás Nagycsalomján ápr. 26.

Ünnepélyes fogadás: Balassagyarmat, Civitas Fortissima tér, ápr. 26.

*

- **Palóc 7 próba vizes verseny középiskolásoknak** – Megemlékezés, Ipoly koszorúzás.

Helyszín: Balassagyarmat csónakkikötő-ártér, időpont: máj. 12. BADISZ VSE

*

Könyvbemutató, előadások, emlékszoza-avatás

- Gál Vilmos történész: Lengyel menekültek az Ipoly mentén. Hogyan születik regény egy helyi visszaemlékezésből? **A lengyel freskó** című könyv bemutatója. Helyszín: Magyar Nemzeti Múzeum Palóc Múzeuma Balassagyarmat, ápr. 17.

Gál Vilmos, a Nemzeti Múzeum történész-muzeológusa 2011-ben a lengyel–magyar történelmi kapcsolatokról rendezett kiállítás előkészítése során találkozott Ilonka néni 16 oldalas visszaemlékezésével. Miként ezt ő maga vallja, a vámosmikolai lengyel menekültekről és az őket befogadó község vendégszerető népéről szóló írás stílusából, egyszerűen, száraz tömörséggel megírt történetéből hatalmas erő sugárzott. A következmény: A lengyel freskó című történelmi regény megírása, mely a Historycum Kiadó gondozásában 2017-ben, második, javított kiadásban 2018-ban jelent meg.

A balassagyarmati könyvbemutató népes közönsége azt is megtudhatta, hogy a 2018-ban Veszprémben tartott könyvbemutatón a váratlanul megjelentek a regény lengyel főhősének unokái szűkebb családtagjaikkal együtt.

- Dr. Molnár Imre történész, ny. diplomata: A lengyel–magyar barátság ezeréves hagyománya és Ipoly menti emlékhelyei. Helyszín: Balassagyarmat Madách Imre Városi Könyvtár, ápr. 27.

A szolidaritási akció időszaka alatt költözött át az 1. Kerékpár Múzeum eredeti helyéről a vármegeyházára. Az itt kialakított, az események relikviáit bemutató **Emlékszoza** felavatására az előadást megelőző órában, ápr. 27-én 16 órakor, dr. Molnár Imre és Olexa Miklós jelenlétében került sor.

- Dr. Koczó József helytörténész: Menekültek útja – A lengyel menekültek emlékezete az Ipoly mentén; Helyszín: Vámosmikola könyvtár, máj. 2. és máj. 13.

*

Ünnepi események:

A programsorozat nyitó és záró eseményére ünnepi szent misével Ipolyhídvégen a Rózsafüzér Királynéja tiszteletére épített templomban került sor február 26-án, illetve május 14-én. A nyitórendezvény alkalmából megkoszorúzták a lengyel menekültek emléktábláját, míg a záróesemény miséjéről az Ipolybalogi Szent Korona Kórus zenei szolgálata kívánkozik kiemelésre.

*

Központi ünnepség Vámosmikolán, május 13-án.

Az egykori határőrkaszárnya – ma a fővárosi önkormányzat idősothona – falán elhelyezett első Ipoly-völgyi emléktábla koszorúzása előtt Korinna Wesolowski, az Országos Lengyel Nemzetiségi Önkormányzat képviselője mondott köszöntőt.

Ezt követően a korabeli események kiemelkedő hétköznapi hősei – Jan Stolarski, Steinhorn Lajos, Csikós Ilona és Varjú Ilonka – emlékére emlékkő-állítására került sor a szabadidő-központ épületénél. Az emlékkövek Lencsés Zsolt festőművész emlékmű terve alapján Nagytúr (Velké Turovce, Szlovákia) kőbányájában kerültek kiválasztásra, megmunkálójuk Kiss Róbert Tibor kőfaragó mester. Itteni elhelyezése a mementónak ideiglenes, a szükséges engedélyek megérkezése után az egykori menekülttábor előtti kis parkba kerül áthelyezésre.

Az emlékmű leleplezése előtt Bárdi Alex Vámosmikola polgármestere, Olexa Miklós az Ipoly Túra Egyesület elnöke, a szolidaritási akció szervezője, majd a Stolarski család képviselőjében Grzegorz

Łubczyk emlékezett a lengyel menekültek és a helyi lakosok nyolc évtizeddel ezelőtti együttélésére, a menekültek segítésére, emléküik megőrzésére.

Az emlékkő-avatás után a szabadidő-központban a menekültügy, a lengyel–magyar barátság évezredes epizódjainak felelevenítésével folytatódott az emlékünnepe, melyen Bárdi Alex köszöntője után Grzegorz Łubczyk, Lengyelország egykori budapesti nagykövete, Vámosmikola díszpolgára és Wtulich Alfred, a Magyarországi Bem József Lengyel Kulturális Egyesület elnöke emelkedett szóra.

Az ünnepi műsorban a zeneiskolások kórusa, majd László Levente 8. osztályos tanuló versmondása után Fábíán Zoltán lengyel dalokat adott elő saját kíséretben nagy sikerrel, végül Tasnádi Petra művésznő elragadó szonójainak előadása következett.

Az ebédet követő délutáni programban „Egy autó és ami mögötte van”– Lengyel kapcsolatok a mában címmel Lenkó Gyuláné, a Polski Fiat 125p Klub elnökének vetített képes előadása és „Menekültek útja – A lengyel menekültek emlékezete az Ipoly mentén címmel dr. Koczó József helytörténész képekkel illusztrált előadása szerepelt.

A legkitartóbbak még részt vehettek a Mykoláriumban tartott szimpóziumon, ahol Olexa Miklós, a projekt eszmei szerzője értékelte a szolidaritási akció addig lezajlott rendezvényeit, majd Németh Péter Mikola: *Mysterium carnale – Misterium ciała* című, magyar–lengyel nyelven kiadott kötetének bemutatójára került sor.

A kétszáz főt is megmozgató ünnepi rendezvényen a Magyarországi Lengyel Nemzetiségi Önkormányzaton túl Budapestről a X. és XIII. kerület Lengyel Nemzetiségi Önkormányzata, továbbá az Esztergomi Magyar–Lengyel Baráti Társaság, Balassagyarmatról a zárándokutak sok-sok résztvevője, az Ipoly mente befogadó településeinek képviselői és számos helyi aktivista és érdeklődő vett részt.

*

Mit illik tudnunk az Ipoly-völgyi lengyel menekültek emlékét megörökítő mementó név szerint feltüntetett alakjairól?

Jan Stolarski (1913–2017) a vámosmikolai menekülttábor tolmácsa, Vámosmikola díszpolgára (2013).

A Vámosmikolára 1939. szeptember 25-én érkezett menekültek közül Stolarski zászlós gyorsan megtanult magyarul, és a tábor magyar parancsnoksága, valamint a lengyel katonák közötti tolmács szerepét töltötte. Az egész háborút Vámosmikolán élte át, bár 1944-ben máshol is megfordult. Nyáron ugyanis elrendelték a zsidó származású internáltak elkülönítését, majd a németek katonai szemlét tartottak. Ezt követően engedéllyel elhagyta a tábort, civil ruhát vásárolt magának. 1940-től jegyese Vajsz Mária, egy helyi gazda leánya. 1944 őszén az esztergomi bazilikában titokban összeházasodtak. Nagybörzsönyben és Szobon családnál lakott, a fontharcok alatt bujkált, a szovjet csapatok bevonulása Esztergomban érte.

A Magyar Külügyminisztérium 1945. március 27-én keltezett igazolásával áprilisban érkezett haza szüleihez Piotrkówba. Feleségét később vitte Lengyelországba. Családjával előbb Varsóban telepedett le, itt befejezte közgazdasági tanulmányait. A Nehézipari Minisztériumban kapott munkát. Évtizedeken át fáradhatatlanul tevékenykedett Magyarország és Lengyelország közötti kapcsolatok és együttműködés erősítéséért, a hagyományos lengyel–magyar barátság megszilárdításáért. 1973 után lengyel–magyar baráti körök és társaságok egész sorának megalakulását kezdeményezte Lengyelország-szerte. 1981-ben megalakult a Lengyel–Magyar Baráti Társaságok Föderációja, melynek 1983 óta elnöke, s tovább ápolta Magyarországgal a kapcsolatot. A föderáció kezdeményezésére, illetve aktív részvételével több magyar–lengyel emlékhelyre állítottak emléktáblát. Az elnök úr részt vett Esterházy János bronz mellszobrának a varsói Ursynów kerületben lévő Gielniowói Boldog László-templom mellett történt 2011. júniusi leleplezésénél is.

*

Steinchorch Lajos pékmester és felesége, **Csikós Ilona**

1941 augusztusában a vámosmikolai katonai tiszti tábort felszámolták, és lengyel menekült zsidó katonák elhelyezésére szolgáló tábornak jelölték ki. Olexa Józsefné kérésére negyedszázada írta le az alábbiakat: „1939-ben, amikor a /lengyel/ tábort felállították, a kenyérellátást Ruhig Jenő kapta meg. Ő szedte össze a lengyel zsidó pékeket és foglalkoztatta /őket/. A többiek az öt év alatt változtak, Werner végig Mikolán maradt. 1944 tavaszán, amikor a zsidók tevékenységét előbb korlátozták, majd összeszedték, és gettóba

vitték őket, Steinchorn Lajos pékmesternek kellett átvennie a Ruhig-pékséget, mert a tábort és a falut nem lehetett kenyér nélkül hagyni. A Ruhig-lakást (más zsidó lakásokhoz hasonlóan) hatóságilag kiűrtették, ekkor költözött oda Steinchorn Lajos, és ott lakott addig, amíg Ruhig Jenő visszaérkezett (1945 tavaszán, talán május-júniusban)."

1944 novemberében – amikor a tábor felszámolása és a táborlakók evakuálása elkerülhetetlenné vált – Steinchorn Lajos pékségében még dolgozó Slomo Wernert – vagyis Werner Sándort – és társait (két vagy három főt) Csikós Ilona feltarisznyázta elemőzsiával, és a Börzsöny hegység felé irányították őket.

„Werner amikor elszökött, bejutott Pestre, ott egy pékségben vészelt át az ostromot, majd még valameddig Pesten maradt. Visszaérkező és kivándorolni készülő magyar zsidókkal indult útnak, és eljutott Izraelbe. Feleségével ott ismerkedett meg, és később összeházasodtak.

Ruhig Jenő egy ideig várta, hogy családtagjai közül valaki visszajöjjön, de csak (fia) Gyurka jött meg. Eladták a házat Szabó péknek, és elindult Izraelbe fiával együtt. Ott működtek különböző kereső szolgálatok, valahogyan megtalálták egymást Wernerrel. Folytatták a barátságot, és amikor Werner nősült, Ruhigot kérték fel tanúnak. Nekem ő személyesen úgy mondta, hogy násznagynak.

Ruhigék Izraelben maradtak, Werner a feleségével Ausztráliába költözött, és ott élte le életét. Egy leánya és két leányunokája van.” Ide kívánczik, hogy 1990-ben Werner Sándort és feleségét balassagyarmati lakásukban fogadta, s látta vendégül az Olexa házaspár.

Varjú Ilonka

1989. szeptember 17-én a Bem József Lengyel Kulturális Egyesület emléktáblát helyezett el Vámosmikolán az egykori menekülttábor épületének falán. Az emléktábla-állítás után kezdődött el községünkben a tábor történetének feldolgozása, ismertetése, elsősorban az általános iskolás korosztályok körében.

Mit sem tudtunk arról, hogy lengyelek és mikolaiak együttélésének feldolgozását már a '80-as évek végén Balassagyarmaton megtette egy vámosmikolai származású hölgy, Olexa Józsefné Varjú Ilona (sz. Vámosmikola, 1927–†Vámosmikola, 2010), majd öt évtizedes, leánykori emlékeinek papírra vetésével. Memoárjának, a mikolai menekülttábor lakói életének, sorsának bemutatását célzó írásának lengyelországi közzétételét Jan Stolarski – a menekülttábor egykori tolmácsa – a szöveg lengyelre fordításával és kiadásával segítette: Ilony Varjú Olexa Józsefné: Polski obóz w Vámosmikola 1939–1944. (Warszawa, 1997). A könyvecske magyar nyelven Menekülttábor a laktanyában. Emlékezések a vámosmikolai lengyel tábor életéről 1939–1944. címmel Balassagyarmaton jelent meg 1998-ban, Vámosmikola Község Önkormányzatának támogatásával. Ilonka néni visszaemlékezésének részletei Jan Stolarski szerkesztésében a Wspomnienia Polskich Uchodźców na Węgrzech w latach 1939–1945. (Warszawa, 1999) című kötet 264–283. oldalán is megjelent, melynek magyar fordítása Menekült-rapszódia – Lengyelek Magyarországon 1939–1945 címmel Budapesten 2000-ben jelent meg (270–287. o.).

Ilonka néninek köszönhető annak elmondása, közlése is (Menekülés az életbe, a MTV ötrészes dokumentumfilmje a lengyel menekültekről, 1989. szeptember–október), hogy a mikolai menekülttábor zsidó lakói közül néhány péknek a szökését nevelőapja, Steinchorn Lajos pékmester segítette elő.

A Lengyel Zsidó Baráti Társaság és a Zsidó Történelmi Intézet 2002-ben rendezett konferenciájának egyik témája a vámosmikolai táborba telepített zsidó származású lengyel katonák sorsa. Ezen részt vett Jan Stolarski és Olexáné is. Olexa Józsefné Csábi Imre őrmester, Tóth Zoltán hadnagy, továbbá Váryné Turchányi Gabriella (az utolsó táborparancsnok, Turchányi Béla főhadnagy leánya) közlései, valamint a parancsnok előkerült katonai iratai (leadásra kerültek: Lengyel Múzeum, Kőbánya) alapján – szinte a jelenünkig ható felfogással szemben – azt az álláspontot képviselte, hogy a tisztességes magyar parancsnok 1944 őszén nem adta át a németeknek a lengyel zsidókat. November 20. tájkán – miután a felettes magyar hatóságoktól arra kapott parancsot, hogy a tábort számolja fel, és a zsidókat adja át Győrben a németeknek – evakuálta a tábort, majd Győr előtt a táborlakókat úgy engedte szabadon, hogy mentsék életüket, ő ennél többet nem segíthet rajtuk.

A hálás lengyelek nem felejtették el, amit a magyarok értük tettek: Olexa Józsefné 1999-ben Grzegorz Łubczykától, a Lengyel Köztársaság budapesti nagykövetétől vehette át azt az emlékplakettet, melyet azok a még élő személyek kaptak meg, akik részt vettek a lengyel menekültek példa nélküli megsegítésében,

valamint olyanok, akik különleges odaadással ápolták Magyarországon a lengyelek háborús tragédiájának emlékét.

*

A programsorozat ötletgazdája, szervezője, az egyes helyszínek résztvevője, mindenese: Olexa Miklós az Ipoly Honismereti, Kulturális, Túra és Sport Egyesület elnöke, a lengyelek magyar segítőinek örököse.

A Menekültek útja rendezvényei az Európai Unió támogatásával valósultak meg.

Az Ipoly Honismereti, Kulturális, Túra és Sport Egyesület szolidaritási emlékakciójának figyelemfelkeltése és tömeghatása sikeresnek mondható, hiszen ezres nagyságrendben mozgósított fiatal, a középnemzedékhez és az idősek közé tartozó résztvevőket a programra. Hogy a lengyel menekültek immár nyolc és fél évtizede történt befogadásának történelmi eseményét és önzetlen helyi segítségük, támogatásuk megőrzését a mindennapok emlékezetében mennyire sikerül frissen tartani a jövőben – ennek megválaszolása nehezen prognosztizálható. Az emlékezet ébrentartásához, az élesztő szerep betöltéséhez elhivatott pedagógusokra, népművelőkre, könyvtárosokra, helytörténet-kutatókra, önkormányzati testületekre, civil szervezetekre, s nem utolsósorban fogékony ifjú nemzedékekre van szükség itt a Felvidéken!

(Tudósításom megírásához felhasználtam Olexa Miklós fb közléseit és az akciót megörökítő fotóit. A felvételeknél csak a máshonnan származók esetében tüntettem fel készítőjét, eredetét.)

Dr. Koczó József
helytörténész